

EMLÉKHELYEK

A Gótikus Út

A szlovákiai idegenforgalmi és műemlékvédelmi hivatal néhány évvel ezelőtt Gótikus Út elnevezéssel turistautak szervezésébe kezdett Phare-támogatással. Ez kezdetben a Szepesség területén haladt, de 2001-ben az útvonalat kiterjesztették az egykori Dél-Gömör és Kishont területére is. Az útvonalat már korábban táblákkal jelölték meg a Szlovák részen. Ennek folytatásaként a Sajó–Rima Euró-régió közreműködésével a magyar részen is a Gótikus Út feliratú táblákat helyezték el.

A Gótikus Út a rimaszombati járásban és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében mutatja be a gótikus egyházi és világi műemlékeket, régi mesterek festményeit, művészi alkotásait, Szlovákia és Magyarország mai határa menti területének egy részén. A turistaútvonal Bánrévénél lépi át a határt, onnan kétfelé ágazik, Szentsimon és Putnok irányába.

Képzletben húzzuk fel a vándorcipőt és menjünk végig a Gótikus Út főbb állomásain a Gótikus útikalauz segítségével.

Utunk első állomása *Tiszolc* (Tisovec). Ez a kisváros eredetileg bányatelepülés volt, s a „Szlovák Ércheység” nyugati és keleti vonulatának találkozásában fekszik. A legkorábbi írásos emlék 1334-ből származik. Monumentális evangélikus templomát 1825–1832-ben építették klasszicista stílusban. Belső terének érdekessége az ión stílusú hatalmas oszlopos partikum.

Áthaladva Nyústya településén, amely bányász hagyományokkal büszkélkedő kisváros, utunk következő állomása *Rimabrezsnó* (Rimavské Brezovno). Messziről szemünkbe ötlük az evangélikus templom tornya, amely a XIII. században, korai gótikus stílusban épült a román stílus elemeit is felhasználva. A templomban értékes festmények találhatóak. A belső díszítés egyértelműen a mártonházai presbitérium¹ alkotójának munkája, amely a XIV. század harmadik negyedére tehető. Különösen érdekesnek mutatkozik *Kiéte* (Kyjačice), amely hegycsúcsok között húzódik meg. A település a XIV. század elején keletkezett, okiratban először 1413-ban említik. A környék azonban már jóval korábban lakott volt, amit bizonyít az i. e. 1100–700-as évekből származó temetkezési hely. Itt ma a kiétei kultúra archeológiai emlékhelye található, amely három sírdombból, máglyából és két szekrényes sírból áll. Gótikus emléke, az evangélikus templom a XIV. században keletkezett. Az épület magja csaknem sértetlenül fennmaradt. A templom a X. századból származó román stíluselemeket is tartalmaz. A nagykiterjedésű falfestmény-díszítés a presbitérium belső palástjára, a diadalívre és északi falára összpontosul. Külön figyelmet érdemel még a Júdás csókja freskótöredék.

Délkelet felé haladva eljutunk a közeli *Kraszkúba* (Kraszkowol). A község mögött lévő dombon, a fák között megbújva áll koragótikus, román stíluselemeket őrző evangélikus temploma a XIII. századból. A rendkívül nagy kiterjedésű és teljes falfestmények a XIV. század 60–70-es évekből két festőműhely munkái. Egyik része a mártonházai (Ochtiná) presbitérium festőmesterének munkája. A falfestmények másik, nagyobbik része az olasz templomfestészeti irányzatot követi, a kraszkói festmények mesterének és segédjének alkotása.

Rimabánya (Rimavská Bana) felé haladva festői táj övezi utunkat. Ez a község a XIII. században az esztergomi érsekség bányatelepüléseként jött létre. Evangélikus temploma a XIII. században egy kései román templom átépítésével és kibővítésével keletkezett. Az egyhajós templom köré a husziták emeltek védőfalakat. A Szent László legendát ábrázoló középkori falfestmények a presbitérium belső palástján, a diadalív falán és a hajó északi oldalán töredék-

¹ Itt: a szentélyben a papok számára fenntartott hely. (Szerk.)

kesen maradtak fenn. A falfestmények a XIV. században a freskófestés technikájával készültek.

Utunkat *Orlajtörék* (Malé Teriakovce) felé folytatjuk. A XV. században alapított település a kalocsai püspökséghez tartozott. A gótikus evangélikus templom a XV. századból származik. Később az épületet felújították, fából készült festett empóriummal, szószékekkel és haranggal gazdagították. A mennyezet kazettás, a régebbi hatszögű kazetták a XVI. század első felében használt mintázatot övezik. A négyszögű kazetták többsége a XVII. századból származik, a kiegészítő kazetták pedig a XVIII. századból. A motívumokat illetően a reneszánsz díszítés az uralkodó.

Rimaszombaton áthaladva utunk *Jánosin* (Rimavské Janovce) vezet keresztül. A falu a Benedek-rendi kolostor és apátság mellett a XIII. században keletkezett. Figyelmünket a római katolikus Keresztelő-Szent János templom köti le. Eredetileg román bazilika, masszív kéttornyú nyugati homlokzattal. A XII. és XIII. század fordulóján építették. Mai arculatát 1657-ben a tűzvész utáni felújítás során nyerte. A belső díszítés a középkori ikonfestészetet idézi.

Rimaszécs (Rimavská Sec) a XII. és XIII. század fordulóján keletkezett. A pallosjogot 1347-ben, a városközi jogot pedig a XV. században nyerte el. A templom eredetileg gótikus épületét 1457-től, majd 1560-tól átépítették. Az egyhajós templom megőrizte a gótikus jellegzetességeket. Presbitériuma bordás keresztboltozatos. A XVI. századból származó tornyot az északi oldalon excentrikusan építették hozzá. A presbitériumon fennmaradtak a gótikus tört alakok. A templomot fal veszi körül.

A főútról letérve hamar elérjük *Zsípét* (Zip). A XIII. század második felétől lakott település, először 1295-ben említik. A gótikus evangélikus templom a XIV. század második feléből származik. Egy régebbi egyházi épület helyén épült. A középkori falfestmények töredékesen maradtak fenn. A XIV. század végéről és a XV. század elejéről származó gömőri falfestmények többségétől a jelentősebben jelenlévő rusztika miatt tér el. Különlegessége, hogy a kétrétegű festés mellett, illuzórikus festett oltár egyedülálló motívuma fedezhető fel.

A *Gótikus Út magyarországi útvonalán* a következő műemlékek látogathatók.

Ózd-Szentsimonban a román kori templomot a XIV. században építették át gótikus stílusban a mai alakjára. Ekkor bővítették a szentéllyel, és a hajó nyugati vége fölé az oromzatból kiemelkedő, nyolcszögű tornyot építettek. Belső terében 1423-ból származó értékes freskótöredékek maradtak, amelyek Szent György harcát, a Királyok imáadását Szent Józseffel, valamint a Kálvária nagyméretű kompozícióját ábrázolják, ami rokonságban van a pelsőci freskókkal. A hajót gazdag növényi és figurális díszítésű festett kazettás famennyezet fedi.

Az egykori virágzó *Rudabánya* egyetlen helyben fennmaradt emléke a mai református templom. Az eredetileg egyhajós templom keleti részét lebontották és a templom aránylag épen maradt nyugati harmadát a lehetőségek szerint helyreállították. Így nyerte el mostani töredékes alakját. Látható a befalazott ablak a déli oldal szélén, jellegzetes liliomos kőkerete ketős osztatú. A déli falon két falkép, két női szentet ábrázoló töredék található: a bal oldali Szent Zsófia, a jobb oldali Szent Ilona. Különösen értékesek a népi motívumokkal díszített imádkozó padok és a templom kazettás mennyezete, mely 11x10 táblából áll és 1664–1665-ből való.

Szalonnán a község művelődéstörténeti érdekessége a református templom. A szentélyt alkotó kerek templomot valószínűleg még a XI–XII. században építették, ezt bővítették ki a XIII. században a négyszögletes hajóval, s a falfestmények is ebből az időből származnak. Amikor a reformátusoké lesz a templom, a festményeket lemeszelik, ezeket az 1970-es évek műemléki helyreállítása során tették ismét láthatóvá. A templom színes famennyezetét és kárpatot kapott 1777-ben. Úrasztali edényei között XVI–XVII. századiak is találhatók. A templom mellett galériás tornyú fa harangláb áll, barokk stílusú, 1765-ben ácsolta Varga András.

Rakacszenden XII. századi román stílusú templom látható, barokk bővítésekkel. 1657-ből származó festett, kazettás famennyezettel. A XIII. században egy nagyobbat építettek hozzá, a régít pedig kápolnának vagy sekrestyének használták, a XV. századig temetkeztek is bele. A XVI. században, amikor a falu lakossága protestánsná lett, az oldaltermet raktárnak használták, majd 1816-ban lebontották. Az ikertemplomot az Országos Műemléki Felügyelőség szakemberei az 1970-es években tárták fel és állították helyre. A templom deszkamennyezetén bevéselt geometrikus és növényi díszítések láthatók. A festett díszítőmotívumok a XIX. században kerültek helyükre. A freskók témái: az Angyali üdvözlés, magyar királyok, próféták és szentek alakjai.

Tornaszentandrás ikerszentélyes római katolikus temploma a XII. századból származik. Eredetileg román stílusú, a gótikus, bibliai témájú freskók töredékei a XIV. századból származnak, az Utolsó Ítéletet, a Szent családot és az Angyali üdvözlés ábrázolják. Ekkor – a XIV. században – kerül a falu a Bebek család birtokába, akik kifestették a templomot és az ikerszentély elé szárnyas oltár került. A szentély déli oldalán festett, népies, barokk szószék látható.

Vízolyban eredetileg román stílusú, a XIII. századból származó, ma református templom áll. A belső terében található román és gótikus freskótöredékek Szent Ilonát, Szent György és a sárkány harcát, az Angyali üdvözlés és a Vir Dolorumot ábrázolják. A templomban egy eredeti Vízolyi Bibliát őriznek.

Kerékgyártó Mihály

Jászkóhalmi emléktáblák

Jászkóhalmán – a Jászság szívében – viszonylag sok emléktábla látható. Van, aki örül neki, hiszen elődeink tetteit örökíti meg, van, akit hidegen hagy, vagy egyenesen idétlenkedik ezzel a jelenséggel. Az egészséges többség mindenesetre méltányolja, még ha olyan feltétellel is, mint legutóbb az egyik zityafi Szegeden jártában, hogy nahát, ő azt hitte, ez csak Jákóhalmán van így, s hogy ott szinte minden házon emléktáblát látott. S ugye: ha már Szegeden is így van, akkor mindjárt más!

A legrégebbi jákóhalmi tábla jelenleg nincs a helyén: négy darabra törve a helytörténeti gyűjteményben található. A vörös alapszínű tábla felirata: JÁSZ JÁKÓHALMAI ROM. KATH. OLVASÓKÖR – ALAPÍTÓK NEVEI (a felső sor hullámos, legfelül egy kereszt van bevésve). Ezek után 43 név következik Ficzek Károly úr címz. Kanonok Plébános, a Kath. Kör Elnöke 252 forintjával, s befejezve két 1,- Ft-os befizetésekkel. Az alsó sorban: ALAKULI 1894. DFCZ. 25-ÉN.

A tábla eredetileg a kör épületének belsejében volt a falon: a társalgó szoba hátsó falán. Az épület államosítás után részben tanácsi lakásként működött, majd a másik felében Öregek Napközi Otthona jött létre az 1970-es években. A tábla az ott lakó tanácsi dolgozó szekrényével volt eltakarva, majd amikor ő onnét elköltözött a lányáék belső renoválás alkalmával le-

szedték és kidobták az utcára a törmelékkel együtt. Akkor kerékpározott arra Fehér Tibor lo-kálpatrióta iparos – megérdemli, hogy ide írjuk a nevét –, felháborodottan rakta fel a csomag-tartójára a törött táblát, s behozta a gyűjteménybe. Később az egész épületet megkapták az öregek, s megfontolandó lenne, hogy legrégebbi emléktáblánkat visszahelyezzük – de immár a külső falra.

A kronológiai rendben következő tábla is a legendás plébánoshoz kötődik, aki saját költsé-gén két iskolát építtetett a községben. A „Kis Ficzek” iskolát 1895-ben, a „Nagy Ficzek”-et 1900-ban. Noha a község arra való hivatkozással nem építtet iskolát, hogy nincs pénz rá: arra viszont volt, hogy még az évben – a jótékony adakozó névnapján – emléktáblát helyezzenek el a falon az alábbi szöveggel:

A TANÜGY ÁLDOZATKÉSZ BARÁTJÁNAK
Ngys. és főtisz. t.
FICZEK KÁROLY
cz. kanonok érd. esperes
plébános(!)nak,
a község jótévőjének
emlékül állíttatta
JÁSZ JÁKÓHALMA KÖZSÉG
Elöljárósága
1900.
November 4-én.

Az épület – a templommal szemben, a Bocskai utca sarkán – legutóbb négy évtizeden át tornateremként működött, jelenleg üresen áll.

A következő szürke alapszínű tábla arany betűkkel az óvoda falát ékesíti:

GUBICZ ANDRÁSNÉ
POLDERMAN JÚLIA
ÓVODÁNK ALAPÍTÓJÁNAK EMLÉKÉT
HÁLÁS KEGYELETTEL ŐRZI
JÁKÓHALMA KÖZSÉG LAKOSSÁGA
1826. 1876. 1926.

Gubicz András ekegyáros – a róla elnevezett Gubicz-eké feltalálója – fiatalon elhunyt – 1869-ben, s gyermekük nem lévén feleségével úgy egyezett meg, hogy aki túléli a másikat, az alapítványi óvodát létesít jákóhalmi házukból. 1874-ben neje is meghalt, s követte a megbe-szélteket. Ő született 1826-ban, az óvoda alakult 1876-ban, s a két évszám 100., illetve 50. év-fordulóján helyezték el a táblát.

1927-ben két Klebelsberg-iskola épült a jákóhalmi határban: a varjasi és a kapitányréti. A varjasi 1961-ben részben leégett, majd 1964-ben elbontották. Sajnos, a rajta lévő emléktábla is elveszett, mely – emlékezetem szerint – Terjéki Lászlónak állított jelet, kinek földjére épült az iskola. A másik ma is megvan – polgári védelmi bázis, ma már csak jelentéktelen raktári hasz-nálattal –, a tanítás az 1970-es évekre itt is megszűnt. A rajta lévő tábla emléket állít Egyházi Józsefné Lukácsi Annának, aki az itteni földadományozó volt. Sajnos, a gondozatlan kertben az elénőtt fenyő miatt a szöveg nehezen olvasható.

1948-ban – amikor a Rákosi-diktatúra már előrevetítette árnyékát, s a kormány eszmei elődjének szuggerálta Petőfi Sándort az 1848-as forradalommal együtt – minden településen, többnyire a községházán, emléktáblát helyeztek el. Így volt ez Jákóhalmán is:

A CENTENÁRIUM
EMLÉKÉRE
1848-1948
JÁSZJÁKÓHALMA
KÖZSÉG LAKÓI

Az igazsághoz tartozik, hogy a tábla nem eredeti. Az 1980-as évek közepén elbontották a régi tanácsházát, s a tábla eltűnt. Vélhetően egyszerűen összetörték és kidobták – jó „hazafi módjára”. Az 1988-ban elkészült új épületre aztán úgy került rá az új, hogy – akkor már kezd-tünk bátrak lenni – én, mint honismereti szakkörvezető a többiek nevében is megdorgáltam a

tanácselnököt, aki újat csináltatott a régi helyett. Azt mondtuk, hogy nem tudunk hol koszorúzni 1848–1849 ünnepén.

1958-ban volt az úgynevezett Öreg Iskola félévszázados évfordulója. Ez alkalomból egy kis táblát helyeztek el két ablak közé:

ISKOLÁNK
50 ÉVES
ÉVFORDULÓJÁRA
1908–1958

Tíz évvel később már én is ott voltam, mint művelődési ház igazgató, amikor a 60. évfordulón különböző rekvizitumokat helyeztünk el a tábla mögé a falba, mondván, hogy majd 50 év múlva kivesszük (Pajtás újság, úttörő emlékek stb). „Ott leszünk!” – mondta későbbi elődöm, az akkor 71 éves Váradai Zoltán honismereti szakkörvezető. A táblára sajnos rácsorgott a fölötte lévő zászlótartóról a rozsdás.

A szocialistának nevezett diktatúra időszaka nem nagyon volt alkalmas emléktáblák elhelyezésére, nem is nagyon volt erre példa akkoriban, 1976-ban azonban mégiscsak megszületett egy tábla, melyet Muhari Árpádné óvodavezető kitaró munkájának köszönhetünk. A már említett Polderman emléktábla alá került az óvoda centenáriumán. Szövege:

ÓVODÁNK
100 ÉVES
FENNÁLLÁSÁNAK
ÉVFORDULÓJÁRA
1976.

Az akkori tanácselnök – nem érdekes a neve – akképpen üdvözölte a tervet, hogy egy „kulakasszony” emlékére nem ildomos ilyet tenni. Ő 1976-ban még itt tartott, azonban Muhariné kitaró volt és a tábla felkerült.

Érezvén a közeledő rendszerváltást, megint az utolsó tanácselnököt sanyargattuk meg egy kissé. Ismereteink szerint ekkoriban volt a jászok letelepedésének 750. évfordulója; elhelyeztünk hát egy táblát az „új iskola” falára.

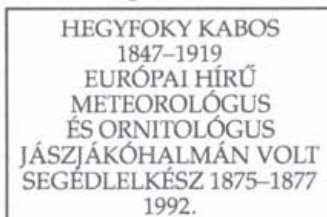
Néhány évvel később, amikor május 6-át a Jászok Napjává nyilvánítottuk, s ma már Jászszágszerte megemlékeznek az 1745-ös redemptióról – ennél a táblánál koszorúztunk. Igaz, ez egy másik jász eseményt örökít meg, de ez lett a hagyomány.

Mivel 1956-ról még beszélni sem lehetett, nemhogy emlékezni, így természetesen nem volt '56-os emléktábla. Egy ilyet – hogy legyen hol emlékezni – az Öreg iskola falán helyeztünk el 1991-ben. (Ekkor már nemcsak honismereti szakkörvezető voltam, hanem polgármester is.) Felirata:

Az avatásra egy korábban ide kitelepített budapesti ügyvédet: dr. Reviczky Károlyt hívtuk meg, akit igen meghatott az esemény.

Ezt követően gyakrabban avattunk emléktáblát. 1992-ben a Plébánia falára helyeztük el Hegyfoky Kabos emlékére az alábbi szövegű táblát:

A jeles meteorológiai megfigyelő újesznai cipszer családból származott és Túrkevéen töltötte élete utolsó szakaszát, a történelmi Magyarország negyedik legjelesebb megfigyelőhelyévé téve az alföldi kisvárost. (Az eredeti jákóhalmi plébániát egyébként lebontották, a mostani 1904-ben épült.)

A következő évben – 1993-ban – volt 30 éves a „Horváth Péter” Honismereti Szakkör, mely ennek emlékére és névadója tiszteletére az alábbi szövegű táblát állította:

Horváth Péter nemesi családból származott, kinek ősei Egerből jöttek a községbe. A Horváth kúriából a második világháború után pártház lett, majd az 1960-as évek végén lebontották. Ezért van az utalás a Horváth-kertre, ugyanis a helyén épült új pártház – ma az iskolához tartozik –, melynek falára került a tábla. Emlékezetes az avatás napja: 1993. november 13-án olyan hóvihár kerekedett, hogy a szakkör vendégei alig tudtak hazautazni Ózdra, Mezőkovácsházára, Abonyba, Jászszentlászlóra – hogy csak a Jászságon kívülieket említsem.

1994-ben két emléktáblával gyarapodott a község; az egyik Ady Endre nevét őrzi. Egy kis település számára nevezetes esemény, ha egy költőóriással valamilyen módon kapcsolatba kerül. Tudomásom volt róla, hogy Ady budai szanatóriumi gyógykezelései idején kapcsolatba került Koller táblabíró lányával: Klarisszal, aki meghívta Jászberénybe. Néhány barátjával le is jött a városba a költő vonattal 1913-ban két napra. Átszórakozták az éjszakát, majd másnap hajnalban kikocsikáztak Jákóhalma irányába, de ahogy Németh Ferenc kutatásaiban leírta: a külső Tarna-hidnál a falu szélén visszafordultak.

A táblát a Tarna-híd előtti gátórház falára helyeztük el az alábbi szöveggel:

● IDÁIG KOCSIZOTT KI ●
JÁSZBERÉNYI BARÁTAIVAL
ADY ENDRE
KÖLTŐ
1913 OKT. 13.-ÁN
HALÁLÁNAK 75. ÉVFORDULÓJÁN
A HONISMERETI SZAKKÖR
● 1994. ●

Sajnos belekerült egy hiba: a költő 11–12-én tartózkodott Jászberényben, tehát a helyes dátum október 12 lenne. De ez már így maradt.

Ugyanebben az évben egy másik évforduló is volt: Gubicz András, a község szülőtte, a róla elnevezett „Gubicz-éke” feltalálója, 125 éve halt meg. Erről emlékezett meg a Gazdakör, melynek falára került az alábbi szövegű tábla:

● **GUBICZ ANDRÁS** ●
1820–1869
MEZŐGAZDASÁGI GÉPÉSZ
HALÁLÁNAK 125. ÉVFORDULÓJÁN
A NEVÉT VISELŐ GAZDAKÖR
● 1994 ●

Honismereti szakkörünk alapítója: Váradai Zoltán születésének centenáriuma volt 1997-ben. Ez időben vettük birtokba az új helytörténeti kiállítótermet a Fő út 33. alatt, melynek helyén 1852-ig községháza volt, az 1990-es évekig pedig napközi otthon. Úgy gondoltuk, hogy Zoltán bácsira azzal emlékezzünk a legméltóbban, ha abban az épületben helyezünk el valamilyen emléket, melyben tanárként gyakran megfordult, s ha élne: nagy megelégedettség

töltené el, hogy méltó helyre került a gyűjtemény. A táblát az épület előterében, a bejáratnál szemben helyeztük el; innét nyílik egyik oldalon a helytörténeti kiállítás, másik oldalon Laki Ida képtára. Szövege:

VÁRADI ZOLTÁN
1897-1983
SZÜLETÉSÉNEK
100-DIK ÉVFORDULÓJÁRA
1997.

A III. évezred második évében két új táblával bővült a község: az egyik a már említett, kapitányréti volt tanyai iskolára került. Dr. László István Péter – a község díszpolgára, aki megjárta Rákosi börtönét is – az év elején elhunyt. Családja helyezte el táblát azon az iskolán, melynek körzetében volt tanyájuk, ahonnan elindulhatott hosszú útjára. A tábla szövege:

DR. LÁSZLÓ ISTVÁN PÉTER
1917-2001
ARANYTOLLAS ÚJSÁGÍRÓ
JÁKÓHALMA DÍSZPOLGÁRA
HAZATÉRT MEGPIHENNI
LEGYEN ÁLDOTT E FÖLD
KAPITÁNYRÉT
AZ Ő EMLÉKÉRE
FELESÉGE ZSUZSA NL. ERIKA

A tábla tetejére felragasztották a fényképét. A család amiatt is szorgalmazta a tábla elhelyezését, mert a nevezett utolsó kívánsága az volt: hamvait szórják szét hajdani tanyájuk helyén. Ez megtörtént még januárban, amikor a két kilométeres utat a hatalmas sárban alig tudtuk terepjáróval megtenni – s így tudnak hol emlékezni.

Legfiatalabb emléktáblánk 2001 novemberében került a helyére az alábbi szöveggel:

GYURKÓ JÁNOS
1952-1996
KÖRNYEZETVÉDELMI MINISZTER
E KÖRNYÉKEN TÖLTÖTTE ROKONOKNÁL
GYERMEKKORA NYARAIT
POLGÁRI KÖR

A táblát a volt miniszter halálának 5. évfordulóján állította az a Polgári Kör, melynek elnöke a nevezett keresztanyja. Gyurkó János ugyanis dr. Gyurkó Lászlónak, a község köztisztviselőként álló állatorvosának a keresztfia volt, aki náluk nyaralt rendszeresen gyermekkorában, közeli lakásukban. Ez az utca a Bethlen Gábor utcának a harmadik ága volt, melyet róla neveztünk el halála után két évvel. Gyurkó János miniszter korában két alkalommal is járt a községben: 1994-ben ő avatta fel – felesége volt a zászlóánya – a község új zászlóját. A tábla az utca elején, a volt tsz iroda, a jelenlegi cukrászüzem falán van.

Ennyi a jákóhalmi emléktáblák – korántsem teljes – története, de valószínű, hogy a sor nem szakad meg.

Ennyivel tartozunk elődeinknek!

Fodor István Ferenc

Zenta csatái

A törökökkel vívott csaták között szinte minden magyarnak a mohácsi jut először eszébe. Vagy esetleg az első diadalmas csata: a nándorfehérvári. De hol volt az utolsó?

Erre már csak kevesek tudnak válaszolni! Történelmi tanulmányainkból felsejlik A *Karlócai béke* (1699), de a *zentai csatáról* tényleg csak a jó tanuló, na meg a jó történelemtanárók tudnak. Pedig itt, Zentánál mért hatalmas vereséget Savoyai Jenő herceg II. Musztafa török szultán hadserege fölött a zentai csatában. E végső diadalt követi 1699 januárjában a karlócai békekötés, amely a kereken százötven éves török uralom megszűnéséhez vezet az akkori Magyarország túlnyomó részén.

1697. szeptember 11-én Savoyai Eugen herceg, olasz származású, Franciaországban született osztrák császári hadvezér döntő győzelmet arat II. Musztafa török szultán hadserege fölött a zentai csatában. E végső diadalt követi 1699 januárjában a karlócai békekötés, amely a kereken százötven éves török uralom megszűnéséhez vezet az akkori Magyarország túlnyomó részén.

Zentai Monográfia Füzetek, A zentai csata 52. oldal.
Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre Zenta 1995.

Ha Röszkénél átlépjük a határt, Horgosra (Horgos) érünk (A települést egy magyar népdalból ismerhetjük: „A Horgosi csárda ki van festve”). Itt a főútról balra letérve hamarosan elérjük *Magyarkanizsát* (Kanjiža). (Melleste a Tisza túlsaján van *Törökkanizsa*, amú pedig a *Hej, halászok, halászok* kezdetű gyönyörű magyar népdal idéz.) Innen már csak néhány kilométer utunk célja.

Zenta (szerbül Senta) huszonháromezer lakosú kisváros. Község is, mert közigazgatásilag hozzá tartozik *Felsőhegy* (Gornji Breg), *Kevi* (Kevi), *Tornyos* (Tornjoš) és *Zentabogaras* (Bogaras) is.

„Zenta község jellegzetes Tisza menti társadalmi-politikai-területi közösség. ... Zenta lakosságának 80,9 százaléka (23.281 fő) magyar. Nagyobb számban élnek itt még szerbek (8,9 százalék - 2565 fő), jugoszlávok (5,5, százalék - 1591 fő és cigányok (1,7 százalék - 501 fő)

Biacsi Antal: *Kis déltideki demográfia* 89. és 93. oldal. *Magyarságkutató Tudományos Társaság és a szabadkai Szabadegyetem kiadása Szabadka 1994.*

Békében élnek itt az emberek, többségében magyarok. A Vajdaságnak ezt a részét megkülmélte a legutóbbi délvidéki belső háború. Legalábbis a közvetlen pusztítástól. Mert a lelkekbe belegázolt.

Gondoljuk csak el! A széteső Jugoszláviában mind a horvátok, mind a szerbek *katonának* so-rozták be a magyar fiatalokat (is), hogy löjjenek - egymásra. S az ottani magyarságnak sorskérdésben kellett dönten: *elmenni, elmenekülni*; vagy *maradni* és eleget tenni a behívó parancsnak. A zentaiak megtalálták a harmadik lehetőséget: *maradtak és - nem mentek katonának!* De nem ám bujdosolva, hanem nyíltan *szembeszállva a hatalommal*. 1992. november elején a besorozott, bevonulásra váró, gyülekező fiatalokban és az őket búcsúztató családtagokban fogalmazódott meg a gondolat: „Ez nem a mi háborúnk!” S a háborgó, tétovázó, lázongó tömeg - szerbek is álltak melléjük - elindult Zenta főterére a városháza elé, hogy kimondja: *nem!* Fegyverek várták őket, mert a hatalom is félt. De a *fegyverek szerencsére nem szólaltak meg.*

Sokféle következménye lett a dolognak, de egyet mindenesetre elértek: a magyarok behívása jelentősen csökkent ezután. Ez volt tehát a második zentai csata, amelyet *más korban, más eszközökkel*, de ugyanazon célból - a terület fölötti fennhatóság megtartása érdekében - vívtak.

Két fiatal művész, *Verebes Ernő* zeneszerző és *Kontra Ferenc* költő dalművet írtak, melyben mindkét eseményt feldolgozták. *Hideg eső* a darab címe. Szereplői, a besorozottak és családtagjaik, - a közelmúlt névtelen hősei - egy fészkerben várnak arra, hogy elinduljanak a kaszárnya felé. Felszínre tör belőlük a *szorongás* és átsuhan fölöttük a híres *zentai csata emléke* is. Aztán elindulnak a városháza felé. Az úton hullámszik bennük a félelem, a kétely majd a bizo-

A csíkszeredai Hargita Együttes tiszteleg a zentai csata emlékművénél

nyosság. Erőt merítenek a hajdani elődök vitézségéből. S hull rájuk a hideg eső. Erről az útról, a megváltozott világba való menetelről szól a mű. Ez emeli egyetemessé.

Zenta magyarjai kitartanak. Várják az idő jobbra-fordulását. Erőt merítenek elődjek példájából – s, most már saját helytállásukból is. A törökök feletti győzelem 300. évfordulójára nagy ünnepséget rendeztek. A kulturális élet motorja Hajnal Jenő, a Thurzó Lajos Közművelődési Központ igazgatója. Munkájának köszönhetően itt minden rendezvény örömmünnp. Helyreállították a - korábban a politikai okok miatt - szétmállásra ítélt emlékművet. Harangtornyot is emeltek a csata színhelyén. Most a háromkupolás templomot építik, mely a háromszáz évet hivatott jelképezni. A mellette lévő Szentkút-emlékhely már készen van. A fölé boruló gömbhéj-fedelelet - alakja miatt - úgy hívják: „csonka-orosz-álmá”. A magyar kultúra háza is áll már. Mert kellene a helyek, ahol összegyűlhetnek a magyarul gondolkodó emberek, s erőt adhatnak egymásnak – magukból.

„Zenta tipikusan síksági kisváros a Vajdaság északi, Bácska észak-keleti részén, a Tisza jobb partján. Földrajzi fekvése kedvező, hiszen jelentős vízi és szárazföldi útvonalak mellett, azok kereszteződésénél terül el.

A település mindenkor fontos folyami átkelő- és vámszedőhely volt, ám fontosságához és hírnevéhez képest mégis kevés régészeti lelet tanúskodik erről. A középkori települések maradványai valószínűleg a város épületei, udvarai, útjai alatt rejtőznek, s ezért hozzáférhetetlenek. De az is lehet, hogy a legkorábbi település helyét elmosta a Tisza.”

A Zentai csata 4. oldal Zentai Csata Emlékbizottság 1997

A török időkben szinte teljesen elnéptelenedett ez a vidék. De az emberek újrakezdték. A II. világháborút követő etnikai tisztogatások majd a jugoszláv belháború következtében jelentősen csökkent itt a magyarság száma. De a legkiválóbbak megmaradtak. Megkapaszkodtak, és nem engednek. Vegyünk róluk példát! „A víz szalad, a kő marad. A kő marad!”

Romhányi András